

УДК 343.7:343.85

Матохнюк Дмитро Борисович –
здобувач кафедри оперативно-розшу-
кової діяльності Національної академії
внутрішніх справ

Правова основа протидії оперативними підрозділами умисному знищенню або пошкодженню майна шляхом вибуху

Стаття присвячена проблемам протидії оперативними підрозділами умисному знищенню або пошкодженню майна шляхом вибуху.

Ключові слова: протидія, вибухові речовини і пристрої, знищення майна, пошкодження майна, оперативні підрозділи, оперативно-розшукова діяльність.

Захист прав і свобод громадян від протиправних посягань є невід'ємною умовою розбудови й становлення демократичних стандартів сучасної Української держави. Успіх у цьому значною мірою залежить від ефективності роботи усіх правоохоронних структур і, зокрема, підрозділів карного розшуку. Саме їх функцією є протидія злочинам загальнокримінальної спрямованості, у тому числі й попередження та розкриття злочинів, спрямованих на умисне знищення або пошкодження майна шляхом вибуху, які, як відомо, відносяться до найбільш небезпечних, а згідно з нормами Кримінального кодексу України – до категорії тяжких. При цьому відповідна оперативно-розшукова діяльність має здійснюватися виключно в правовій площині, тобто згідно з положеннями чинного законодавства України.

В оперативно-розшуковій науці окремі аспекти проблеми протидії злочинам, учиненим з використанням вибухових речовин і пристроїв, висвітлено в роботах Д. О. Бабічева, Е. О. Дідоренка, С. В. Діденка, В. М. Євдокимова, С. В. Сьськова, М. В. Кобця, І. П. Козаченка, О. І. Козаченка, А. В. Корнійця, В. В. Луговського, В. П. Меживого, А. С. Новосада, М. А. Погорецького, О. В. Сав'юка, В. О. Черкова, О. М. Чистолінова та інших відомих науковців і дослідників. Напрацьовані ними положення широко використовуються в практиці попередження та розкриття терористичних актів, убивств та інших злочинів загальнокримінальної спрямованості, а також схвально обговорюються науко-

вою спільнотою. Водночас, недостатньо висвітленим залишається питання щодо системного огляду правової регламентації протидії підрозділами карного розшуку злочинам, спрямованим на умисне знищення або пошкодження майна шляхом вибуху, в зв'язку з чим є актуальним і своєчасним.

У науковій літературі з проблем ОРД відомі вчені неодноразово здійснювали інтерпретацію поняття “правова основа ОРД” [1, С. 22]. Утім змістовне їх навантаження, переважно, є дуже схожим за всіма юридично-значимими ознаками. Тому, не вдаючись до детального їх переліку, в роботі користуємося визначенням В. Л. Регульського та І. П. Козаченка, позиція яких є найбільш чіткою, юридично виваженою та зрозумілою для сприйняття. На думку науковців, правова основа ОРД – це сукупність правових норм, які закріплюють юридичну необхідність і створюють умови для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності, безпосередньо визначають правові, організаційні й тактичні положення використання гласних і негласних сил, засобів і методів боротьби зі злочинністю [2, С. 35–36].

Проведений в даному контексті аналіз юридичних джерел дозволяє визначити, що правові норми, які регламентують аспекти організації й тактики попередження та розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, спрямованих на умисне знищення або пошкодження майна шляхом вибуху, містяться в нормативних актах різної юридичної сили. Узгоджений їх перелік можна навести, користуючись запропонованою російськими дослідниками системою рівнів правого регулювання оперативно-розшукової діяльності. До неї входять норми міжнародного права, конституційний, законодавчий та підзаконний рівні [3, С. 40–43].

Так, на міжнародну рівні 17 лютого 1995 року рішенням Ради міністрів внутрішніх справ держав-учасників Співдружності Незалежних Держав схвалено типову угоду про співробітництво органів внутрішніх справ прикордонних регіонів. Указаним документом узгоджено категорії оперативно-розшукової, криміналістичної та іншої інформації, стосовно якої здійснюється обмін. Серед неї є й інформація про зброю й вибухові речовини, які знаходяться на території прикордонного регіону суміжної держави, про осіб, які вчинили або готуються до вчинення злочину на території прикордонного регіону суміжної держави, тощо.

На конституційному рівні затверджено захист права власності від протиправного його позбавлення (ст. 41 Конституції України), визначено недоторканність і безпеку людини одними з найвищих соціальних цінностей (ст. 3 Конституції України).

На рівні законодавчих актів норми, які регламентують правові й організаційні основи протидії підрозділами карного розшуку злочинам загальнокримінальної спрямованості, у тому числі й злочинам, спрямованим на умисне знищення або пошкодження майна шляхом вибуху, передбачено у законах України: “Про оперативно-розшукову діяльність” від 18 лютого 1992 р., “Про міліцію” від 25 грудня 1990 р., “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” від 30 червня 1993 р., “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” від 23 грудня 1993 р., “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 4 лютого 1994 р. та ін.

На їх засадах суб’єкти оперативно-розшукової діяльності мають керуватися Законом України “Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення” від 23 грудня 2004 р. В його положеннях вписано визначення таких важливих категорій як: “вибухові матеріали”, “вибухові речовини”, “вибухові роботи”, “виробництво вибухових матеріалів”, “засоби ініціювання”, “конверсійні вибухові матеріали”, “пластичні вибухові матеріали”, які мають важливе значення для попередження та розкриття злочинів, спрямованих на знищення або пошкодження чужого майна шляхом вибуху. В цьому ж Законі України визначено повноваження Міністерства внутрішніх справ України у сфері поводження з вибуховими матеріалами, серед яких: видача дозволів на придбання, зберігання та перевезення вибухових матеріалів; проведення реєстрації технічної документації, зразків увезених на територію України та розроблених новітніх вибухових матеріалів; контроль за додержанням встановленого законодавством порядку поводження з вибуховими матеріалами з метою запобігання їх незаконному обігу і використанню; виконання інших функцій, встановлених законодавством, що регулює діяльність у сфері поводження з вибуховими матеріалами.

Кримінально-процесуальний кодекс України містить положення, згідно з яким на органи дізнання покладається обов’язок проведення необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення злочинів і осіб, які їх учинили (ст. 103 КПК України). Відповідно до ч. 4 ст. 97 КПК України (Обов’язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду) заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. Проведення визначених у законодавчих актах України окремих оперативно-розшукових заходів проводиться з дозволу суду за погодженням з прокурором подання керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника [4, С. 371].

Окремо виділимо положення Кримінального кодексу України, які за обґрунтованим ствердженням фахівців науки оперативно-

розшукової діяльності (О. М. Бандурки, О. М. Джужі, О. І. Козаченка, М. А. Погорецького, М. О. Шматова) належать до значимих, а у деяких випадках і головних джерел теорії оперативно-розшукової діяльності [5]. Зокрема, згідно з положеннями ч. 2. ст. 194 КК України (Умисне знищення або пошкодження майна) умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним злочином, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років. Коментар до цієї норми дає роз'яснення, що термінологічна конструкція “знищення або пошкодження” передбачає як вчинення певного роду діяння, так і настання відповідних суспільно-небезпечних наслідків. Наслідки мають головне значення, оскільки саме з ними закон пов'язує момент закінчення злочину. Крім того, наводиться низка важливих понять. Знищення майна – доведення майна до повної непридатності щодо його цільового призначення. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодження майна визначається погіршенням якості, зменшенням цінності речі або доведенням речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан [6, С. 491]. Також у цій нормі законодавець прописує склад злочину, а саме його об'єкт, суб'єкт, об'єктивну й суб'єктивну сторони. У свою чергу, поняття “вибух” розкривається у коментарі до ст. 113 КК України (Диверсія). Вибух передбачає займання певних об'єктів унаслідок миттєвого хімічного розкладання відповідних хімічних речовин чи їх сумішей та створення сильно нагрітих газів [6, С. 263].

До підзаконних правових актів, що регламентують аспекти організації й тактики попередження та розкриття підрозділами карного розшуку злочинів, спрямованих на умисне знищення або пошкодження майна шляхом вибуху, відносяться постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Серед постанов Верховної Ради України можна виділити такі, як “Про Державну програму боротьби із злочинністю” від 25 липня 1993 р. № 3325-ХІІ, “Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю” від 26 січня 1993 р. № 2931-ХІІ, “Про затвердження Положення про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України” від 16 грудня 1993 р. № 3720-ХІІ, “Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гаран-

тій та законності в забезпеченні прав і свобод людини” від 23 березня 2000 р. № 1592 та ін.

До указів і розпоряджень Президента України відносяться такі: “Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією” від 6 лютого 2003 р. № 84, “Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю” від 21 серпня 1994 р. № 396, “Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності” від 19 серпня 2005 р. № 1119, “Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів” від 7 листопада 2005 р. № 1556, “Про Єдину комп’ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю” від 31 січня 2006 р. № 80, “Про перевірку стану збереження зброї, боєприпасів та вибухових речовин у військових формуваннях і правоохоронних органах” від 24 грудня 2002 р., “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2006 р. “Про утилізацію звичайних видів боєприпасів, непридатних для подальшого використання і зберігання” від 24 травня 2006 р. № 430 та ін.

До постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України належать: “Про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму” від 10 грудня 2003 р. № 1896, “Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки” від 3 серпня 2005 р. № 315, “Про затвердження Положення про дозвільну систему” від 12 жовтня 1992 р. № 576, “Про затвердження Порядку утилізації ракет, боєприпасів і вибухових речовин” від 7 червня 2006 р. № 812, “Про схвалення Концепції Державної програми утилізації звичайних видів боєприпасів, не придатних для подальшого використання і зберігання, на 2006–2017 роки” від 28 вересня 2006 р. № 501, “Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації” від 26 вересня 2007 р. № 1169 та ін.

До рішень суду можна віднести: постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику в справах про розкрадання, виготовлення, зберігання та інші незаконні діяння зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами” від 8 липня 1994 р. № 6, “Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства” від 28 березня 2008 р. № 2 та “Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами,

вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами” від 26 квітня 2002 р. № 3, в якій у пп. 5–7 зазначено, що до вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

На відомчому рівні накази та відповідні інструкції МВС України щодо протидії досліджуваній категорії злочинів можна умовно поділити на загальні, які регламентують організаційні й методичні основи проведення оперативно-розшукових заходів, визначають перелік, підстави, процедурний порядок застосування оперативно-технічних засобів тощо, та спеціальні, які безпосередньо стосуються обігу вибухових речовин.

До загальних можна віднести накази МВС України “Про затвердження Положення про кримінальну міліцію України” від 26 січня 1997 р. № 62, “Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості” від 30 квітня 2004 р. № 458, “Про заходи щодо підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ України” від 12 липня 2007 р., “Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України” від 12 жовтня 2009 р. № 436, “Про затвердження Інструкції з організації функціонування Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України” від 10 березня 2010 р. № 75, “Про затвердження Інструкції про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України” від 17 липня 2004 р., “Про затвердження Інструкції про взаємодію МВС України та СБ України при проведенні оперативно-технічних заходів” від 2 липня 2007 р., “Про затвердження Інструкції про порядок здійснення оперативно-технічних заходів під час оперативно-розшукової діяльності” від 29 грудня 2008 р. та ін. До спеціальних – наступні накази МВС України: “Про затвердження Інструкції про заходи безпеки при пошуку, розрядженні, транспортуванні, знешкодуванні вибухових пристроїв та вибухових речовин або при загрозі вибуху” від 12 червня 1996 р. № 419, “Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також бойових припасів до зброї та вибухових матеріалів” від 21 серпня 1998 р. № 622, “Про затвердження Інструкції з організації приймання, категорювання та зберігання бойових припасів, вибухових пристроїв, вибухових речовин і засобів підризу (вилучених, знайдених та добровільно зданих), а також штатних бойових припасів” від 8 травня 1999 р. № 381, “Про

застосування спеціальних собак для пошуку вибухових пристроїв, вибухівки та вогнепальної зброї” від 14 липня 2005 р. № 590, “Про перевірку стану збереження зброї, бойових припасів та вибухових речовин у системі МВС України” від 3 січня 2003 р. № 4, “Про затвердження Тимчасових правил обігу в Україні побутових піротехнічних виробів” від 23 грудня 2003 р. № 1649, “Про затвердження Інструкції про порядок охорони зброї, бойових припасів та вибухових матеріалів, які належать підприємствам, установам і організаціям, під час їх перевезення” від 13 червня 2006 р. № 594 тощо.

Серед інших правових актів, які стосуються досліджуваного питання, можна виділити Програму протидії нелегальному обігу вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухівки та радіоактивних матеріалів на 2004–2007 роки, а також Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів. Остання затверджена спільним наказом МВС України, СБ України, Державної митної служби України, Генеральної прокуратури України, Держкомкордону України, Державної податкової адміністрації України від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. Відповідно до цієї Інструкції органи внутрішніх справ України через Національне центральне бюро Інтерполу можуть отримувати інформацію за напрямом боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухівки та вибухових пристроїв. Використання відповідних банків даних дозволяє ідентифікувати осіб за обліками поліції зарубіжних країн, забезпечити здійснення розшукової роботи тощо.

На жаль, у статті неможливо викласти всі значущі положення правової регламентації протидії підрозділами карного розшуку злочинам, спрямованим на умисне знищення або пошкодження чужого майна шляхом вибуху. З огляду на це, на наш погляд, потребує продовження робота по систематизації нормативно-правових актів із зазначеного питання.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I : підручник / О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с. ; Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / Долженков О. Ф., Думко А. Ф., Козаченко І. П. – Одеса : НДРВВ ОІВС, 2000. – 335 с.
2. Козаченко І. П. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності / Козаченко І. П., Регульський В. Л. – Львів : Львів. ін-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України. – 2000. – 219 с.
3. Теория оперативно-розыскной деятельности : учебник / [под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова]. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 830 с.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

4. Кримінально-процесуальний кодекс України: Звід кодексів і законів України. – К. : Укр. агентство інформації та друку “Рада”, 2007. – 800 с.

5. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина 1: підручник / О. М. Бандурка. – Харків : Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 335 с. ; Шмагов М. А. Теория оперативно-розыскной деятельности в системе уголовно-правовых наук : монография / М. А. Шмагов. – Волгоград : МВД России, 2001. – 228 с. ; Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку : підручник / під. ред. Ю. Кравченка. – К. : РВВ МВС України, 2000. – 423 с. ; Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, Д. Й. Никифорчук та ін. ; [за ред. проф. О. М. Джу́жи]. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, 2001. – 1102 с.

Стаття посвячена проблемам протидії оперативними підрозділами преднамеренному знищенню або пошкодженню майна шляхом вибуху.

The article is devoted to the problems of counteraction to the deliberately destruction or damage of property through the explosion by the operative subdivisions.

Стаття надійшла до редакції журналу 8 листопада 2012 року.